

Гісторыя Вялікага Княства Літоўскага: сярэднявечныя карані Беларусі

РЫГОР АСТАПЕНЯ*

Краўцэвіч, Аляксандр

Гісторыя Вялікага Княства Літоўскага. Ад пачатку гаспадарства да каралеўства Літвы і Русі (1248–1341), Гарадзенская бібліятэка:

Гародня-Ўроцлаў, 2013. 184 с.

64 900 беларускіх рублёў

ISBN: 9788378931324.

“Гісторыя Вялікага Княства Літоўскага” вяртае беларусаў да іх сярэднявечных каранёў і робіць дадатковы ўнёсак у развіццё нацыянальнай самаідэнтыфікацыі. Калі сённяшнія ўлады зацікаўленыя савецкай спадчынай нацыі і выступаюць супраць мясцовай гістарыяграфіі, дык такія кнігі, як “Гісторыя ВКЛ”, абуджаюць у беларусах гістарычны гонар, дапамагаючы ім адчуць сувязь з продкамі і з тым, што было імі дасягнута.

У кнізе сцвярджаецца, што ў грамадстве Вялікага Княства Літоўскага дамінаваў славянскі элемент, але таксама паказана, што балты і славяне суіснавалі мірна ў адной дзяржаве. Аляксандр Краўцэвіч добра апісвае іх геапалітычную матывацыю і тлумачыць сакрэт поспеху Вялікага Княства Літоўскага.

Беларускі гісторык Аляксандр Краўцэвіч разглядае публікацыю кніжнай серыі, прысвечанай гісторыі ВКЛ, як працу свайго жыцця. Гэтая кніга, якая ахоплівае першае стагоддзе існавання адной з самых вялікіх дзяржаў Сярэднявечча, выйшла з друку ўлетку 2013 года.

Аляксандр Краўцэвіч, доктар навук, застаецца адным з самых папулярных у свеце беларускіх гісторыкаў. Ён вучыўся ў Беларускай дзяржаўнай універсітэце і ў Акадэміі навук СССР, працаваў у Акадэміі навук Беларусі і быў першым прарэктарам Гарадзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сёння Краўцэвіч вядомы не толькі як акадэмічны гісторык, але і як адзін са стваральнікаў цыкла гістарычных фільмаў “Гісторыя пад знакам Пагоні” на Белсаце.

* Рыгор Астапеня — галоўны рэдактар беларускага інтэрнэт-часопіса “Ідэя” і дактарант Варшаўскага ўніверсітэта.

Аўтар выразна дзеліць першы раздзел кнігі на дзве часткі. Першая расказвае пра фармаванне дзяржавы: пачатак гаспадарства, першыя варожыя захады з боку суседзяў і ўмацаванне ВКЛ. Другая частка прысвечаная праўленню вялікага князя Гедыміна. Краўцэвіч апісвае часы Гедыміна, яго шматлікія перамогі і рэдкія паразы. У канцы кнігі аўтар падае спіс крыніц, багатую бібліяграфію, храналогію гісторыі ВКЛ і іменны паказальнік.

У цэнтры яго аповеду – князі ВКЛ. Піша ён пераважна пра войны і дыпламатычныя дачыненні, менш – пра культуру. Паводле аўтара, новая дзяржава паўстала як гарант бяспекі ад нападаў Залатой Арды і Тэўтонскага ордэна. Ля вытокаў ВКЛ стаіць хаўрус, заключаны між самым вялікім у рэгіёне славянскім (беларускім) горадам Наваградкам і ўплывовым балцкім князем Міндоўгам. Усходнеславянскі элемент дамінаваў у новаствораным княстве, што адлюстравана статусам беларускай мовы ў ВКЛ.

Важна звярнуць увагу на тое, што само даследаванне гісторыі ВКЛ ужо здольнае падзяліць людзей, якія цяпер насяляюць землі былой дзяржавы. Многія навукоўцы, як у Беларусі, так і ў Літве, дагэтуль лічаць ВКЛ або выключна беларускай, або выключна літоўскай дзяржавай. Краўцэвіч даказвае памылковасць абедзвюх пазіцый, калі гаворыць пра мірнае суіснаванне балцкіх і славянскіх плямёнаў і сцвярджае, што “само паходжанне ВКЛ можа разглядацца як перыяд балцка-славянскага ўзаемадзеяння”.

З’яўленне першага і апошняга караля застаецца адной з самых значных падзей у гісторыі ВКЛ. Міндоўг быў каранаваны прыблізна ў 1253 годзе, і тады пачаўся перыяд, які, паводле аўтара, “стаў першай палітычнай маніфестацыяй арыентацыі ВКЛ на заходнееўрапейскую цывілізацыю”. Пазней Міндоўг вярнуўся да паганства, але рэлігійная цярпімасць заставалася адной з асноўных каштоўнасцяў у дзяржаве ліцвінаў і русінаў, дзе мірна суіснавалі паганцы, каталікі і праваслаўныя.

Ільвіная доля кнігі прысвечаная Гедыміну. Праўдападобна, у аўтара былі дзве падставы аддаць столькі ўвагі Гедыміну. Па-першае, у наяўных гістарычных крыніцах мала згадак пра пачатак ВКЛ. Па-другое, дзякуючы менавіта Гедымінаваму знешнепалітычнаму прынцыпу “бараніся на захадзе, атакуй на ўсходзе” тэрыторыя дзяржавы павялічылася ўтрая за 25 гадоў.

Вялікі князь быў усаўлены ў гісторыі як моцны ваяр і дасканалы дыпламат. Ён веў пераможныя войны, жаніў сваіх дзяцей, знаходзіў хаўруснікаў, падпісваў мірныя дамовы і быў гатовы памяняць рэлігію, калі гэта ішло на карысць дзяржаве. Гедымін прыйшоў да ўлады ў 1316 годзе, калі дзяржава займала тэрыторыю 90 000 квадратных

кіламетраў. Праз 25 гадоў ён пакінуў дзяржаву з тэрыторыяй 320 000 квадратных кіламетраў. Сёння значную частку гэтай тэрыторыі займае Беларусь.

У кнізе аўтар звяртаецца як да папулярнай, так і да акадэмічнай літаратуры. Аляксандр Краўцэвіч падае грунтоўную бібліяграфію, часта спасылваючыся на працы іншых навукоўцаў. Урыўкі з летапісаў шмат дадаюць да агульнага ўзроўню кнігі. Але аўтар не бянтэжыцца, падаючы тут і даволі мастацкую рэканструкцыю сцэны хрышчэння Міндоўга.

Аўтар разглядае гісторыю ВКЛ у кантэксце развіцця суседніх дзяржаў. У кнізе пададзена шмат інфармацыі не толькі пра ВКЛ, але і пра суседнія Жамойцію і Інфлянты, дзяржаву Тэўтонскага ордэна і Мазавеччыну, Польскае каралеўства, Галіцка-Валынскае княства, Кіеўскія землі, Маскоўскае княства, Пскоўскую і Наўгародскую рэспублікі. Ён апісвае гістарычнае асяроддзе радзімы сённяшніх беларусаў і літоўцаў, а таксама яе месца ў Еўропе.

Кніга Краўцэвіча займае важнае месца не толькі ў развіцці беларускай гістарыяграфіі, але таксама ў грамадскім і палітычным дыскурсе. Гісторыя Вялікага Княства ўсё яшчэ ўспрымаецца неадназначна ў Беларусі. З аднаго боку, і дзяржава і грамадства прызнаюць, што гістарычная спадчына ВКЛ – выразна беларуская. З іншага боку, ні грамадзянская супольнасць, ні дзяржаўныя структуры не заангажаваныя ў дастатковай ступені ў захаванні гэтай спадчыны. Большасць вуліц у Беларусі названыя не ў гонар герояў Княства, а ў гонар савецкіх персаналій, некаторыя з якіх нанеслі вялікую шкоду Беларусі. Больш за тое, улады ніколі не залічваюць князёў ВКЛ да беларускіх палітыкаў і не згадваюць пра ролю, якую адыгрывае магдэбургскае права беларускіх гарадоў у грамадскай свядомасці.

Аўтар сцвярджае, што ён хацеў зрабіць кнігу як мага больш лёгкай для ўспрымання. Тым не менш у кнізе пададзена недастаткова мапаў і ілюстрацый, якія зрабілі б гістарычны тэкст больш зразумелым. Напрыклад, калі аўтар прыгадвае абвяшчэнне Віценом “Пагоні” дзяржаўным гербам, лагічна было б паказаць, як у тыя часы выглядала “Пагоня”, ці – пры адсутнасці захаванай выявы “Пагоні” часоў Віцены – змясціць выяву “Пагоні” бліжэйшага да Віцены перыяду. Краўцэвіч даволі паслядоўна абапіраецца на крыніцы ва ўсёй кнізе, але часам тэкст мог бы быць менш перагружаным фактамі.

Нягледзячы на перашкоды з боку дзяржаўных прапагандыстаў, гісторыя ВКЛ усё ж лучыць беларусаў з іх вялікай спадчынай. Робячы захаваныя па абмежаванні гісторыі савецкім перыядам, цяперашнія ўлады разумеюць, што веданне ўласнай гісторыі ўплывае на фармаванне сучаснай грамадзянскай супольнасці. Таму кніга Краўцэвіча робіць

істотны ўнёсак, адкрываючы чытачам гісторыю слаўных перамогаў і ўнікальнай рэлігійнай талерантнасці і паказваючы прыклад вялікіхдзяржаўных дзеячоў мінулага. “Гісторыя Вялікага Княства Літоўскага” не толькі мае культурную і гістарычную каштоўнасць, але таксама дапамагае беларусам умацаваць сваю нацыянальную ідэнтычнасць.
